

22. Mounier, E 2020, *Le Personnalisme*, République des Lettres, 141 p.
23. Musil, R 2013, *Der Mann ohne Eigenschaften*, Anaconda Verlag, 992 s.
24. Nussbaum, MC 2018, *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*, Harvard University Press, 327 p.
25. Ortega y Gasset, J 1999, *La rebelión de las masas*, Austral, 336 p.
26. Taylor, C 1992, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*, Harvard University Press, 626 p.
27. Taylor, C 2018, *The Ethics of Authenticity*, Harvard University Press, 170 p.
29. Toynbee, AJ 1987, *A Study of History*, Oxford University Press, 640 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-10

УДК 37.01

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЗАСІБ ПЕДАГОГІЧНОГО СЕМІОЗИСУ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ
VISUALIZATION AS A NONVERBAL TOOL OF PEDAGOGICAL SEMIOSIS IN THE MODERN COMMUNICATIVE SPACE

Т. В. Іващенко

Актуальність теми дослідження. Зростання обсягу, швидкості, інтенсивності та різноманіття комунікаційних потоків в інформаційному суспільстві зумовлює необхідність пошуку нових способів генерації, впорядкування, зберігання та трансляції знання в освітньому просторі. І візуалізація освіти відіграє все більш вагомий роль у цих процесах, адже відповідає запиту нового “цифрового” покоління на динамічність, структурованість, інформативну щільність, доступність навчального контенту.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток інформаційно-мережевого комунікативного простору вимагає нового формату освітньої діяльності, акцентованого на розвитку візуального мислення, здатного до інтенсивного міжсеміотичного перекодування інформації. Освітньо-виховна практика поки що слабо і повільно реагує на ці нові виклики, що створює перепони для формування комунікативної особистості, компетенції якої відповідали б вимогам інформаційного суспільства. Створення і запровадження в освітньому просторі принципово нових “візуально-орієнтованих” засобів навчання – об’єктивна потреба часу.

Urgency of the research. The increase in the volume, speed, intensity and diversity of communication flows in the information society necessitates the search for new ways of generating, organizing, storing and transmitting knowledge in the educational space. And the visualization of education plays an increasingly important role in these processes, because it meets the demand of the new “digital” generation for dynamism, structure, informative density, and availability of educational content.

Target setting. The dynamic development of the information-network communicative space requires a new format of educational activity, focused on the development of visual thinking, capable of intensive inter-semiotic recoding of information. So far, educational practice responds weakly and slowly to these new challenges, which creates obstacles for the formation of a communicative personality whose competencies would meet the requirements of the information society. The creation and introduction of fundamentally new “visually oriented” learning tools in the educational space is an objective need of the hour.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження зумовила вибір для аналізу праць зарубіжних (Ж. Бодріяр, Х. Гумбрехт, Дж. Ділі та І. Семетські, У. Еко, М. Фуко, Р. Штомпка) і українських (Н. Барна, Є. Бистрицький, І. Єрьоменко, Р. Зимо-вець, Н. Майструк, О. Павлова, С. Пролеев) дослідників.

Постановка завдання. Дослідити евристичний потенціал візуалізації освіти у контексті парадигмально нового осмислення природи візуального зображення в інформаційному суспільстві і активного формування інформаційно-мережевого педагогічного семіозису; здійснити пошук адекватної освітньо-філософської методології використання візуальних засобів невербальної комунікації як чинника самоідентифікації особистості у сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. В інформаційну епоху, з характерною для неї інтенсифікацією комунікаційних потоків, людина постійно стикається із проблемою збереження і відтворення ідентичності. Оформлення нової інформаційно-мережевої культурної реальності вимагає перегляду цілей освіти, форм, методів їх досягнення, відповідно до тих змін у суспільстві, які на сьогодні мають виражений антропологічний характер. Візуалізація навчального контенту, як один із невербальних засобів освітньої комунікації, відповідає запитам нового "цифрового" покоління. За допомогою візуальної невербаліки створюються сприятливі умови для гармонійного розвитку усіх когнітивних структур особистості. Засоби візуальної невербаліки перебувають у дослідницькому "фарватері" науки семіотики, об'єктом вивчення якої є комунікативні процеси, предметом – знаки й знакові форми реалізації комунікації. У семіотичній традиції "семіозис" – це операція, у ході якої відбувається встановлення взаємної пресупозиції між формою вираження і формою змісту, внаслідок чого продукуються знаки. Педагогічний семіозис – усвідомлений процес означування, декодування інформації,

Actual scientific researches and issues analysis. The problems of the research determined the choice for analysis of the works of foreign (J. Baudrillard, H. Humbrecht, J. Dily and I. Semetsky, U. Eco, M. Foucault, P. Sztompka) and Ukrainian (N. Barna, E. Bystrytskyi, I. Yeryomenko, R. Zymovets, N. Mastruk, O. Pavlova, S. Proleev) researchers.

The research objective. To investigate the heuristic potential of educational visualization in the context of a paradigmatic new understanding of the nature of the visual image in the information society and the active formation of information-network pedagogical semiosis; to search for an adequate educational and philosophical methodology of using visual means of non-verbal communication as a factor of self-identification of the individual in the modern educational space.

The statement of basic materials. In the information age, with its characteristic intensification of communication flows, a person is constantly faced with the problem of preserving and reproducing identity. Designing a new informational and network cultural reality requires a revision of the goals of education, forms, methods of their achievement, in accordance with those changes in society, which today have a pronounced anthropological character. Visualization of educational content, as one of the non-verbal means of educational communication, meets the demands of the new "digital" generation. With the help of visual non-verbals, favorable conditions are created for the harmonious development of all cognitive structures of the personality. The tools of visual non-verbal are in the research "fairway" of the science of semiotics, the object of study of which is communicative processes, the subject - signs and symbolic forms of communication implementation. In the semiotic tradition, "semiosis" is an operation during which a mutual presupposition is established between the form of expression and the form of content, as a result of which signs are produced. Pedagogical semiosis is a conscious process of labeling and decoding information, purposefully carried out by subjects of

що цілеспрямовано здійснюється суб'єктами освітньої діяльності. Гетерогенність сприйняття візуальних образів та необхідність їх декодування стимулює розвиток рефлексивного мислення, яке нівелює спроби інших маніпулювати свідомістю та поведінкою, допомагає усвідомлювати та відстоювати свої власні інтереси, аналізувати та контролювати свої вчинки, шукати та знаходити нестандартні рішення у складних життєвих ситуаціях. Візуальні образи викликають почуття причетності, співпереживання, активізують прагнення до дієвої співучасті, до самоідентифікації. Розробка й використання методологічного інструментарію семіотики освіти в якості теоретичної основи візуалізації освітнього процесу й використання його сучасному педагогічному семіозисі є дієвим чинником для самовизначення і самоідентифікації нової комунікативної особистості в освітньому просторі цифрової епохи.

Висновки. Візуалізація, як один із невербальних засобів організації освітнього процесу, в умовах зростаючого впливу медіареальності на цифрове покоління має значний розвиваючий потенціал і є дієвим чинником самовизначення і самоідентифікації особистості у сучасному просторі освіти.

Ключові слова: візуалізація як невербальний засіб комунікації, семіотика освіти, педагогічний семіозис, комунікативна особистість, самоідентифікація особистості.

educational activity. The heterogeneity of the perception of visual images and the need to decode them stimulates the development of reflexive thinking, which neutralizes the attempts of others to manipulate consciousness and behavior, helps to realize and defend one's own interests, analyze and control one's actions, search for and find non-standard solutions in difficult life situations. Visual images evoke a sense of involvement, empathy, activate the desire for effective participation, for self-identification. The development and use of the methodological toolkit of educational semiotics as a theoretical basis for visualizing the educational process and its use in modern pedagogical semiosis is an effective factor for self-determination and self-identification of a new communicative personality in the educational space of the digital era.

Conclusions. Visualization, as one of the non-verbal means of organizing the educational process, in the conditions of the growing influence of media reality on the digital generation, has a significant developing potential and is an effective factor of self-determination and self-identification of the individual in the modern space of education.

Keywords: visualization as a non-verbal means of communication, semiotics of education, pedagogical semiosis, communicative personality, self-identification of personality.

Актуальність теми дослідження. Інформаційне суспільство характеризується зростанням значення комунікації як джерела генерації нових ідей і постає як “мережа самовідтворюваних комунікацій” [13], що роблять соціальну структуру динамічною, а отже, сприяють її оновленню. І хоча культурна глобалізація не призвела до уніфікації змісту комунікації і створення гомогенного людства, об'єднаного універсальною шкалою цінностей, проте спричинила “революцію множинності і мобільності” [14], що ознаменувала настання “епохи супер-різноманіття” [10]. При усій загальній спрямованості глобалізаційних комунікаційних процесів на формування єдиних ціннісних просторів, що проявляється в універсалізації соціальних інститутів, організацій, образу життя, спілкування тощо, все ж таки глобалізація не зможе знівелювати культурну багатоманітність, хоча й уможливіє плюралістичність ідентичності [3, с. 83].

У цьому динамічно змінюваному світі, в умовах інтенсифікації

комунікаційних потоків людина постійно стикається із проблемою збереження і відтворення ідентичності. Як слушно зауважують Є. Бистрицький, Р. Зимовець, С. Пролеєв у своїй книзі “Комунікація і культура в глобальному світі”, “сьогоднішня актуалізація поняття та проблеми ідентичності є прямим наслідком глобальної комунікації” [2, с. 10].

Багатоваріантність культурного середовища породжує різноманітні форми самоідентифікації особистості, що, у свою чергу, спрямовує цілі сучасної освіти на формування особистості, здатної до постійного саморозвитку і змін при збереженні й конструюванні власної ідентичності у новій інформаційно-мережевій реальності. Ця нова “комуникативна особистість”, на думку О. Павлової і І. Єрьоменко, характеризується знанням комуникативних кодів, які забезпечують сприйняття смислової та оцінної інформації, впливом на партнера відповідно до комуникативної установки, наглядом за своєю мовною свідомістю, рефлексією, адекватною оцінкою когнітивного діапазону партнера, а також урахуванням сумісності когнітивних характеристик. Отже, комуникативна особистість розглядається як стійка сукупність соціально значущих якостей, які характеризують індивіда як суб’єкта соціальної комунікації [4, с. 140].

Успішне вирішення завдання формування комуникативної особистості вимагає перегляду цілей освіти, форм, методів їх досягнення відповідно до тих змін у суспільстві, які на сьогодні мають виражений антропологічний характер. І візуалізація освіти відіграє все більш вагомую роль у цьому процесі, адже відповідає запиту нового “цифрового” покоління на динамічність, структурованість, інформативну щільність, доступність навчального контенту. Засобами візуальної невербаліки створюються сприятливі умови для синтезу понятійного і наочно-образного мислення суб’єкта освіти, гармонійного розвитку усіх його когнітивних структур, адже візуальний образ апелює, у першу чергу, до емоції, до почуттів людини, що активізує процес засвоєння інформації, робить її особисто значущою.

Зміна уявлень про природу й пізнавальні можливості візуального образу в освітньому процесі актуалізує подальшу розробку філософської методології, яка слугує основою розвитку спеціальних наукових методів, зокрема й педагогічних. Важливою складовою такої філософської методології є семіотичний підхід й власне семіотика освіти, що дозволяють розкрити проєктивні можливості візуального образу у контексті розвитку освітнього простору цифрової епохи, де візуальне стає структуруючим принципом культури.

Постановка проблеми. За твердженням української дослідниці Н.Барни, “антропологічний поворот відображує сьогоднішню ситуацію, яка презентує надмірну, більше того, надзвичайно екстравагантну реальність візуалізації світу, новий оптикум, паноптичний універсум, який дає можливість масмедіа, рекламі, віртуальній реальності демонструвати, презентувати, розширювати світ інформації настільки, що людина майже весь час перебуває у поліваріантному просторі багатовимірного світу екрана. Екран стає настільки дійовим і активним, що фактично усуває проблеми тілесності та ідентичності як онтологічного предикату” [1, с. 11].

Звідси принципова трансформація інформаційних потоків в освітньому просторі, поява нових методів обробки інформації, а також розумових процедур, міжособистісних взаємодій тощо. Відповідно змінюється сприйняття візуального матеріалу, формується особливе вербально-візуальне та візуальне мислення із потребою інтенсивного міжсеміотичного перекодування інформації. В освітньо-виховних практиках все це призводить до актуалізації візуальних

засобів педагогічної комунікації, посилення запиту на створення принципово нових “візуально-орієнтованих” підручників, навчальних посібників, тренажерів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання ролі візуального носія інформації у сучасному комунікативному просторі потребує розробки нових методів його використання в освітньому процесі на основі нових філософсько-антропологічних досліджень. Концепція аури В. Беньяміна, який у 30-ті роки ХХ ст. звернув у увагу на залежність розуміння твору мистецтва від його контексту, вплинула на подальший розвиток семіотичного та герменевтичного аналізу візуальної культури у 60–80 рр., коли почався інтенсивний процес візуалізації інформаційного простору. Такі мислителі, як М. Фуко, Ж. Бодріяр, А. Лефевр, Гі Дебор, насамперед звернули увагу на трансформацію образів, які тиражуються ЗМІ. Зокрема М. Фуко наголошував на тому, що вони не лише стають споживчим товаром, а й виступають знаряддям соціального контролю та влади [9].

“Наразі ситуація така, – пише Бодріяр, – що ми позбавлені вибору, ми захоплені цією проліферацією образів, становленням образу світу на екранах, становленням образу нашого всесвіту, перетворенням всього в образне” [6, с. 91]. Візуальні образи створюють, за Бодріяром, “гіперреальність”, яка “симулює” соціальність. Вони є “симулякрами” – копіями речей, які почасти не мають жодного відношення до реальності. Симулякри дезорієнтують людину, роблять її об’єктом маніпуляції з боку різних владних структур, що породжує відчуження, фрустрацію, агресію, ескапізм, а зрештою, може призвести до деперсоналізації та дереалізації [6]. Цей критичний вислів щодо нової візуальності, попри його безапеляційність, є доволі влучним описом епохи постправди, захопленої “проліферацією” фейкових новин. Проте значення сучасного візуального образу не зводиться до з’ясування його соціально-політичного змісту та ролі, яку він відіграє у боротьбі різних ЗМІ за домінування. Важливо акцентувати увагу на нових можливостях, пов’язаних із плюралізмом образів, що розкривають множинність бачень реальності. Що, у свою чергу, дозволяє говорити про освітній потенціал складних полісемантичних образів, які включають цілі нашарування далеко не завжди явлених у безпосередньому досвіді індивіда історико-культурних смислів.

На відміну від постструктуралістів, які приділяли основну увагу структурі візуального образу, представники герменевтики – П. Штомпка, І. Гофман, С. Зонтаг та ін. – услід за Х.-Г. Гадамером, відходили від розуміння візуального образу, як події життєвого світу в контексті повсякденності, й зосереджувалися на процесі його інтерпретації, зумовленої особливостями сприйняття інтерпретатором. Прикладом може слугувати семіотичний і герменевтичний аналіз, здійснений Р. Штомпкою [15]. Таким чином, раціональний підхід, що орієнтується на виявлення в образі певної логічної структури, схеми, не може бути вичерпним, оскільки залишає за межами своєї компетенції те, що пов’язане з людськими почуттями. Візуальний образ наближає людину до реальності, “вписує” її у конкретний світ, забезпечує присутність у цьому світі, максимально зближує “бачення” та “існування”.

У вітчизняному науковому дискурсі проблематика візуалізації освітнього процесу засобами новітніх інформаційних технологій, які б відповідали запитам цифрового покоління, досліджена не достатньо. І науковці, і практики визнають невідворотність трансформації освітнього простору, з огляду на нову інформаційно-мережеву реальність і “великий візуальний стрибок”, що призвів

до зростання обсягу і швидкості потоку візуальних образів у житті людини. Проте об'єктивні фактори, як-от, притаманна освіті, як соціальному інституту, консервативність, відсутність або нечисельність відповідних програм підготовки перепідготовки педагогічних кадрів, брак науково обґрунтованих методик візуалізації навчального контенту й в цілому методик використання невербальних засобів як педагогічного інструментарію, обмежені технологічні можливості у закладах освіти тощо, суттєво уповільнюють процес переходу сучасної освіти в режим функціонування у відповідності із викликами інформаційного суспільства. Водночас аналіз результатів наукових розвідок таких сучасних українських дослідників, як Н. Барна, Є. Бистрицький, І. Єрьоменко, Р. Зимовець, Н. Майструк, О. Павлова, С. Пролеєв, вселяє надію на позитивні зміни в означеному напрямі.

Постановка завдання. Дослідити евристичний потенціал візуалізації освіти у контексті парадигмально нового осмислення природи візуального зображення в інформаційному суспільстві і активного формування інформаційно-мережевого педагогічного семіозису; здійснити пошук адекватної освітньо-філософської методології використання візуальних засобів невербальної комунікації як чинника самоідентифікації особистості у сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання обсягу, швидкості, інтенсивності та різноманіття комунікаційних потоків в інформаційному суспільстві зумовлює необхідність пошуку нових способів генерації, впорядкування, зберігання та трансляції знання у процесі освіти, що виступає, поряд з наукою, фундаментальним фактором суспільного прогресу. І візуалізація освіти відіграє все більш вагомую роль у цих процесах, адже відповідає запитам нової інформаційно-мережевої реальності. Коли ми говоримо про візуалізацію освіти, то маємо на увазі подання навчальної інформації у вигляді різноманітних зображень (знаків, образів) за допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Освітня система за своєю природою покликана транслювати інформацію – слова, текст (вербальні засоби); знаки, символи, образи (невербальні засоби). Останні перебувають у дослідницькому “фарватері” науки семіотики, об'єктом вивчення якої є комунікативні процеси, предметом – знаки й знакові форми реалізації комунікації. У семіотичній традиції “семіозис” – це операція, у ході якої відбувається встановлення взаємної пресупозиції між формою вираження і формою змісту, внаслідок чого продукуються знаки.

Використання знаків в освітньому процесі є предметом дослідження відносно нової галузі філософії освіти – семіотики освіти (edusemiotics), що отримала свою назву завдяки Марселю Данезі, який презентував її у праці “Досвід семіотики освіти”, опублікованій у 2010 році [7]. Фундаторами семіотики освіти вважаються Джон Ділі та Інна Семетські. Вони виходили з того, що освіта є процесом безперервної взаємодії зі знаками різних типів, а її результативність залежить від стану розвитку у педагога й учня уміння працювати з ними. Семіотика освіти намагається поглянути на освітній процес саме з цього боку, зосереджуючись на його безперервності та емпіричному характері й відкидаючи логіку так званої “вилученої середини”, згідно із якою знання не потребують стадії інтерпретації під час передачі від педагога до учня.

Відповідно педагогічний семіозис слід розуміти як усвідомлений процес означування, декодування інформації, що цілеспрямовано здійснюється суб'єктами освітньої діяльності. Сприймаючи знакову інформацію, надіслану відправником (учителем), одержувач (учень) за допомогою “коду” переводить її

у розряд означуваних і тим самим приймає повідомлення. Що ж до інформації у вигляді образу, то процес “означування” слід розуміти як “прочитання”, інтерпретацію, декодування. Візуальний образ не потребує складних систем декодування, що різко скорочує інтервал між повідомленням та його сприйняттям. Більш того, візуальний образ стає засобом безпосереднього впливу, виступаючи у сучасній культурі як самодостатній та самореферентивний.

Окремими педагогами, як науковцями, так і практиками, висловлюються побоювання, що захоплення візуалізацією в освітньому процесі призведе до спрощення уявлень про дійсність, до заміни живого спілкування безособовими візуальними образами, що у кінцевому підсумку негативно вплине на пізнавальну та інтелектуальну активність. Подібна точка зору не враховує парадигмальні зрушення, що відбуваються в сучасному суспільстві: здебільшого критики “надмірної” візуалізації виходять із принципів традиційної освітньої парадигми – “книжкової”, яка сьогодні відкинута у небуття інформаційною революцією. Оптимальним способом “упаковки інформації”, адекватним потребам суспільства знань, є наразі не книга (друкований текст), а візуальне зображення – образ, в якому закодовано певні смисли (знак, символ, схема, малюнок тощо). Перевага образу над словом полягає у його здатності швидко схоплювати, перетворювати, упорядковувати, тиражувати, передавати великі обсяги інформації. Тож сучасний освітній простір все більше наповнюється візуальними формами комунікації.

Перехід від текстового, вербального способу передачі інформації до візуального означає, що йдеться не так про традиційні – нарративні візуальні образи, що відображають реальність у її конкретному прояві й типовому вираженні, як про складні багатокомпонентні знаки і образи, що здатні до більш глибокого узагальнення соціальної практики. Це не означає, що наррація, як послідовна, логічно зв'язна оповідь про якісь взаємозумовлені події чи об'єкти, зникає, оскільки потреба осягати світ раціонально, тобто системно, послідовно і несуперечливо, притаманна самій природі людини.

Крім того, становлення інформаційного суспільства у світовому масштабі відбувається на тлі все ще активно функціонуючих індустріальних структур, які відтворюють масову людину із властивою їй масовою свідомістю. Не лише традиційні, але й нові медіа – комп'ютерні, цифрові, мережеві комунікації та технології забезпечують прості та неодноразово випробувані способи стандартизації, спрощення культурного матеріалу для людей, які не звикли до самостійного осмислення інформації та налаштованих споживати її в готовому, обробленому вигляді. У доступній формі, послуговуючись прозорими образами, легко долаючи лінгвістичні обмеження (що надзвичайно цінно в епоху глобалізації), нові медіа транслюють інформацію “в маси”. Водночас із ускладненням суспільства та його урізноманітненням триває процес демасифікації, плюралізації, таргетизації медіа, який змушує людину до вибору певної інформації як однієї з умов самоідентифікації – до розуміння себе, осмисленого вибору напрямів свого розвитку, критичного ставлення до своїх дій та постійного перегляду своїх позицій.

Перехід від відносно простих і “слабких” за смисловим наповненням візуальних образів, що лишень оповідали про якісь події чи явища, до таких візуальних засобів, як фотографія, кінематограф, телебачення, відео, вже у першій половині ХХ ст. засвідчив появу образів, зміст яких не піддається швидкому та безпосередньому “зчитуванню”. Візуальний образ у посткласичній

філософії розглядається як створений людиною конструкт дійсності, а не як її звичайне відображення різного ступеню адекватності. Таким чином, “фундамент”, на якому досі трималися конструкції об’єктивного відображення реальності, у цифрову епоху втратив свою беззаперечну міцність, а референт зображення – свою однозначність. Ми не інтерпретуємо те, що бачимо, ми бачимо те, що уявляємо. Реальність виступає своєрідним сховищем, звідки береться необхідне для виробництва образів [12].

“Прочитання” цих образів здійснюється у процесі їх декодування, деконструкції, розшифровки, інтерпретації людиною, яка має певні світоглядні установки і завжди знаходиться в конкретному соціокультурному просторі. Тому мова йде не про те, що розкриття культурних кодів дозволить здійснити “правильну” інтерпретацію візуального повідомлення, а про можливість різних тлумачень, кожне з яких не є привілейованим по відношенню до інших. Гетерогенність сприйняття візуальних образів обумовлюється активною участю суб’єктів у тлумаченні побаченого, яке, у свою чергу, спонукає самих інтерпретантів до переосмислення власних поглядів. Ця позиція розкривається в останній роботі Р. Барта, що вперше була опублікована у 1980 році, за кілька місяців до його смерті. У ній розглядається співвідношення *studium* – системи загальнозначущих значень образу, які потребують інтерпретації, і *punctum* – значень суто індивідуальних, пропущених через особистий досвід переживань побаченого [5]. Зміщення дослідницького інтересу у бік суб’єкта сприйняття актуалізувало проблему “кордонів” інтерпретації – однієї з найважливіших проблем семіотики У. Еко. Якщо на початку 60-х років Еко дотримувався позиції “необмеженого семіозису”, тобто інтерпретації без обмежень, то у своїх пізніх роботах вже визнав множинність, але не безкінечність інтерпретацій [8].

Візуальний образ схоплює реальність у всій її різноманітності та якісній своєрідності, в її унікальності та неповторності, а не у спрощеному типізованому вигляді. Візуалізація освітнього простору сприймається як зміна двох дискурсів, двох культур: “культура значення” поступається місцем “культурі присутності”, образи якої стають дедалі динамічнішими і активно впливають на людину – формують її погляди та організують її досвід [11].

Цифрові технології дозволяють кожному постійно фіксувати, зберігати, документувати події свого життя, які складаються в біографію, особисту історію. Якщо раніше люди розглядали своє життя як органічну і невід’ємну складову життя певної спільноти, то сьогодні особисте життя з усіма його перипетіями стає набагато важливішим, а індивідуальний життєвий досвід – пріоритетний. Зафіксоване у візуальних документах особисте життя дозволяє повернутися до подій минулого, переосмислити власні вчинки, оцінити свій соціальний досвід, перебудувати життєву стратегію. Це стимулює розвиток рефлексивного мислення, яке нівелює спроби інших маніпулювати свідомістю та поведінкою, допомагає усвідомлювати та відстоювати свої власні інтереси, аналізувати та контролювати свої вчинки, шукати та знаходити нестандартні рішення у складних життєвих ситуаціях.

Зміна смислу візуального образу, покликаною презентувати, у першу чергу, буття конкретної людини, зумовила появу мультимедіа, віртуальної реальності, комп’ютерних симуляторів та ін., які дозволяють пов’язати зорове сприйняття з іншими чуттєвими каналами – слухом, дотиком, нюхом, створити відчуття повноти і водночас конкретності буття людини, забезпечити реальність її емоційних зв’язків з іншими. Найбільш поширені в медіа візуальні образи – це аудіовізуальні образи, у яких велику роль відіграє слово, але не друковане (текст),

а усне, розмовне, затребуване Інтернет-комунікацією. Новим медіа властива імерсивність, вони викликають почуття причетності, співучасті, включеності у життєві потоки, що рухаються із постійно зростаючою швидкістю.

Тож цінність візуалізації як невербального засобу в освітньому процесі і в цілому потенціал медіареальності полягає у тому, що образи стають дієвою силою для самовизначення і самоідентифікації особистості, а також для формування різноманітних віртуальних спільнот (ком'юніті, нетворкінг), які активно займаються соціально значущою діяльністю, успішно вирішують важливі суспільні проблеми.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. “Великий візуальний стрибок”, що характеризується зростанням обсягу і швидкості потоку візуальних образів, орієнтує освіту на те що, щоб допомогти людині здолати обмеженість її комунікативного досвіду, розширити його межі, навчити самостійно відбирати та критично осмислювати ту візуальну інформацію, яка відповідає її уявленням про світ, перешкоджає маніпуляціям та сприяє особистісному розвитку. Ущільнена й динамічна візуалізація картини світу, що пропонується сучасними медіа, при усій її, на перший погляд, фрагментованості, без сумніву, стимулює “живе” мислення, спонукає його до узагальнення й систематизації пропонованих засобами мас-медіа образів, до критичної рефлексії різноманітного інформаційного матеріалу, аналізу та збирання розрізнених відеоданих у відносну цілісну картину світу. Візуальні образи, що використовуються в освітньому процесі, забезпечують прямий зв'язок індивіда з реальністю, що здійснюється через його тіло, і органи почуттів. Захоплюючи нашу увагу, вражаючи нас візуальні образи викликають почуття причетності, співпереживання, стимулюють та активізують прагнення до дієвої співучасті, до самоідентифікації. Візуалізація освіти – це складний процес, що вимагає розуміння суті візуальної революції як складової інформаційної революції, а також готовності до тих істотних змін, що відбулися у світі й радикально змінили наше уявлення про природу візуальних зображень, про їх евристичні можливості, про роль у розвитку суспільства в цілому та кожної особистості зокрема.

У цій науковій розвідці основна увага була приділена таким ключовим проблемам, пов'язаним із формуванням комунікативної особистості в інформаційну епоху, як-от: нове розуміння природи візуального зображення й пошук адекватної методологічної платформи для його пізнання і запровадження в освітньому процесі; використання візуальних образів в якості сприятливих для самоідентифікації суб'єкта освіти чинників.

Низка проблем, зокрема урахування специфіки використання в освітньому процесі різних видів візуальних зображень, розвиток засобами візуалізації різних видів ідентичності – професійної, локальної, етнічної, національної та ін., ризики використання засобів віртуальної реальності у навчанні тощо, потребують подальших філософських та педагогічних наукових розвідок. В цілому ж розробка й використання методологічного інструментарію семіотики освіти в якості теоретичної основи візуалізації освітнього процесу й використання його для формування сучасного педагогічного семіозису є дієвим чинником для самовизначення і самоідентифікації нової комунікативної особистості в освітньому просторі цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Барна, НВ 2019, 'Антропологічний поворот як феномен рефлексії у моді ХХ-ХХІ століття', *Теорія та історія культури. Питання культурології*, Вип. 35, с.11-20.
2. Бистрицький, Є, Зимовець, Р & Пролеєв, С 2020, *Комунікація і культура в глобальному світі*, Київ: *Дух і Літера*, 416 с.
3. Майструк, НО 2011, 'Глобальні комунікації та їх вплив на формування сучасних транскультурних феноменів', *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*, № 1 (9), с. 83–88
4. Павлова, ОВ & Єрмоєнко, ІВ 2020, 'Соціокультурні особливості комунікативної особистості', *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, № 73, Т. 2, с.137-142.
5. Barthes, R 1981, *Camera Lucida*, New York: *Hill and Wang*, 119 p.
6. Baudrillard, J & L'Yvonnet, F 2006, *D'un fragment l'autre*, Paris: *Le Livre de Poche*, 157 p.
7. Danesi, M 2010, Foreword: 'Edusemiotics' In Semetsky, I (Ed.), 'Semiotics education experience', Rotterdam: *Sense Publishers*, p.VII-XI.
8. Eco, U 1979, 'The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts', *Indiana University Press*, 273 p.
9. Foucault, M 1975, *Discipline and Punish*, New York, 349 p. Available from: <<https://architecturalnetworks.research.mcgill.ca/assets/disciplineandpunish-min.pdf>>. [24 December 2023].
10. Giddens, A 1991, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: *Polity*, 214 p.
11. Gumbrecht, HU, 2006, 'Presence Achieved in Language (With Special Attention Given to the Presence of the Past)', *History and Theory*, 45, no.3, p. 317-327.
12. Lu, D, George, A, Cossins, & Liverpool, L 2020, 'What you experience may not exist. Inside the strange truth of reality', *New Scientist*, 29 January 2020.
13. Luhmann N, 1997, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt: *Suhrkamp*. pp.105–109.
14. Naim, M 2020, *The End of Power: From Boardrooms to Battlefields and Churches to States, Why Being In Charge Isn't What It Used to Be*, *Basic Books*.
15. Sztompka P 2008, 'The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology', *European Review*, 16(1), p. 23-37.

References:

1. Barna, NV 2019, 'Antropologichnyi povорот yak fenomen refleksii u modi XX-XXI stolittia (Anthropological turn as a phenomenon of reflection in the fashion of the 20th-21st centuries)', *Teoriia ta istoriia kultury. Pytannia kulturolohii*, Vyp. 35, s.11-20.
2. Bystrytskyi, Ye, Zymovets, R & Proleiev, S 2020, *Komunikatsiia i kultura v hlobalnomu sviti (Communication and culture in the global world)*, Kyiv: *Dukh i Litera*, 416 s.
3. Maistruk, NO 2011, 'Hlobalni komunikatsii ta yikh vplyv na formuvannia suchasnykh transkulturnykh fenomeniv (Global communications and their influence on the formation of modern transcultural phenomena)', *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo: zbirnyk naukovykh prats*, № 1 (9), s. 83–88.
4. Pavlova, OV & Yeromenko, IV 2020, 'Sotsiokulturni osoblyvosti komunikatyvnoi osobystosti (Socio-cultural features of the communicative personality)', *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, № 73, Т. 2, s.137-142.
5. Barthes, R 1981, *Camera Lucida*, New York: *Hill and Wang*, 119 p.
6. Baudrillard, J & L'Yvonnet, F 2006, *D'un fragment l'autre*, Paris: *Le Livre de Poche*, 157 p.
7. Danesi, M 2010, Foreword: 'Edusemiotics' In Semetsky, I (Ed.), 'Semiotics education experience', Rotterdam: *Sense Publishers*, p.VII-XI.
8. Eco, U 1979, 'The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts', *Indiana University Press*, 273 p.
9. Foucault, M 1975, *Discipline and Punish*, New York, 349 p. Available from: <<https://architecturalnetworks.research.mcgill.ca/assets/disciplineandpunish-min.pdf>>. [24 December 2023].

10. Giddens, A 1991, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity, 214 p.
11. Gumbrecht, HU, 2006, 'Presence Achieved in Language (With Special Attention Given to the Presence of the Past)', *History and Theory*, 45, no.3, p. 317-327.
12. Lu, D, George, A, Cossins, & Liverpool, L 2020, 'What you experience may not exist. Inside the strange truth of reality', *New Scientist*, 29 January.
13. Luhmann N, 1997, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt: Suhrkamp. pp.105–109.
14. Naim, M 2020, *The End of Power: From Boardrooms to Battlefields and Churches to States, Why Being In Charge Isn't What It Used to Be*, Basic Books.
15. Sztompka P 2008, 'The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology', *European Review*, 16(1), p. 23-37.